

**TYÖ- JA TASA-
ARVOASIAINVALIOKUNNAN LAUSUNTO
9/2000 vp**

Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2001

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 14 päivänä syyskuuta 2000 lähettänyt valtiovarainvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi valtion talousarvioesityksen vuodelle 2001 (HE 109/2000 vp).

Työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunta on päättänyt eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 3 momentin nojalla antaa toimialaansa koskevan lausunnon valtiovarainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- työministeri Tarja Filatov, talousjohtaja Jukka Lumenko ja vanhempi hallitussihteeri Pasi Järvinen, työministeriö
- finanssineuvos Helena Tarkka, valtiovarainministeriö
- hallitusneuvos Timo Lankinen, opetusministeriö
- neuvotteleva virkamies Olli Hämäläinen, apulaisosastopäällikkö Karin Lindqvist-Virtanen ja ylitarkastaja Marja-Leena Hiltunen, sosiaali- ja terveysministeriö
- osastopäällikkö Outi Salo, Etelä-Suomen lääninhallitus
- koulutussuunnittelija Liisa Sahanen, Hämeen työvoima- ja elinkeinokeskus

- kehityspäällikkö Marja Koivula, Päijät-Hämeen liitto
- henkilöstöjohtaja Jussi Yli-Hongisto, Aker Mäntyluoto
- hallintojohtaja Jorma Illi, Rautaruukki Oyj
- koulutus- ja työvoimapolitiittinen sihteeri Heikki Liede, Akava
- osastopäällikkö Marja-Terttu Tanttinen, Metalliteollisuuden Keskusliitto
- kansainvälisten asiain päällikkö Martti Huttunen, Palvelutyönantajat
- asiamies Jukka Nevala, Puusepänteollisuuden Liitto
- työmarkkina-asiamies Pertti Rauhio, Suomen Yrittäjät
- apulaisosastopäällikkö Matti Viialainen, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK
- koulutus- ja työvoimapolitiittinen asiamies Leila Kurki, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK
- kansainvälisten asiain vastaava Kalle Kunnas, Työttömien Valtakunnallinen Yhteistointajärjestö TVY ry.

Lisäksi valiokunta on saanut Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto TT:n kirjallisen lausunnon.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunta on keskittynyt valtion talousarvion käsittelyssä toimialaansa kuuluvista kysymyksistä työnvälityksen toimintaan, ammatilliseen koulutukseen, työllisyyden alueelliseen eriytymiseen ja Euroopan sosiaalirahaston ohjelmien vaikuttavuuteen.

Työnvälitys

Vuonna 1998 aloitetulla työvoimapolitiisella uudistuksella on muutettu työnvälityksen toimintatapoja. Tarkoituksena on lisätä asiakaspalvelun tavoitteellisuutta ja työnhakijoiden oma-toimisuutta sekä tiivistää yhteydenpitoa työnantajiin. Tilastokeskuksen toteuttamien työnantajahaastatteluiden mukaan kolmannes viime vuonna työntekijän palkanneista työnantajista oli käyttänyt työvoimatoimistoa apunaan. Palvelutyönantajien selvityksen mukaan pienet ja keskikokoiset yritykset eivät ole pitäneet työvoimatoimiston palveluita työntekijöiden rekrytoinnissa erityisen merkityksellisinä. Samoin kuin työnantajien niin myös työnhakijoiden palvelutarpeet vaihtelevat yksilöllisesti. Vaikeimmin työllistyvät, kuten pitkäaikaistyöttömät, ikääntyneet ja maahanmuuttajat, tarvitsevat työllistykseen työvoimahallinnolta eriytettyjä palveluita.

Työnvälityksen toimintatapoja on valiokunnan käsityksen mukaan kehitettävä edelleen työnhakijoiden ja työnantajien tarpeita vastaaviksi esimerkiksi virkailijoiden erikoistumisella ammattialojen tai työnhakijaryhmien mukaisesti ja nimeämällä yritys- tai toimialakohtaisia työvoimaneuvoja. Tähän mennessä toteutettuja uudistuksia ja ensi vuodelle asetettuja tulostavoitteita voidaan pitää suhteellisen varovaisina.

Aktiivista työvoimapolitiikkaa ollaan kehittämässä aktiivisen sosiaalipolitiikan avulla. Talousarvioesityksen perusteluiden mukaan henkilöille, jotka eivät ole työvoimapolitiikan keinoin autettavissa, suunnitellaan muita aktivointitarkoituksia yhteistyökumppaneiden kanssa ja viimesijaisesti työmarkkinoilta poistumista. Tarkoituksena on antaa talousarvioon liittyvä

hallituksen esitys kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä. Valiokunta pitää asianmukaisena, että työvoimahallinnon ja sosiaalitoimen yhteistyötä lisätään ja ihmiset saavat tarvitsemiaan tarkoituksenmukaisia palveluja. Tällä tavoin on mahdollista lisätä työvoimapolitiittisten toimenpiteiden oikeaa kohdentumista ja vaikuttavuutta.

Ammatillinen koulutus

Työministeriön työnhakijarekisterin mukaan työttömyysaste oli viime vuonna 13,2 % ja Tilastokeskuksen työvoimatiedustelun mukaan 10,2 %. Korkean työttömyyden aikana on kuitenkin yhä useammalla työnantajalla ollut vaikeuksia työntekijöiden rekrytoinnissa. Vaikeuksia on ilmennyt mm. metalli- ja rakennusallalla, tietotekniikan alalla sekä palvelualoilla.

Opetusministeriön hallinnonalaan kuuluvalla ammatillisella koulutuksella on pääasiallinen vastuu ammattitaitoisen työvoiman koulutuksesta. Aikuisten ammatilliseen koulutusjärjestelmään kuuluu ammatillinen peruskoulutus ja lisäkoulutus, ammattikorkeakouluopetus sekä yliopisto-opetus. Koulutuksen järjestämisessä on valiokunnan mielestä otettava tarkoin huomioon työmarkkinoiden tarpeet ja lisättävä koulutusta perinteisillä ammattialoilla, koska ammatillinen peruskoulutus ei ole pystynyt turvaamaan esimerkiksi metalli- ja rakennusalan työvoimatarvetta. Työvoimapolitika on ollut hitsaajista, levysepiä, asentajista sekä viime vuosina elektroniikka- ja tietotekniikan insinööreistä sekä koneinsinööreistä.

Työvoimakoulutus on työhallinnon keskeinen keino parantaa ammattitaitoisen työvoiman saatavuutta ja henkilöiden työllistävyyttä. Tämä koulutus on osa kansallista työvoimapolitiikkaa ja se on opetusministeriön alaiseen koulutukseen nähden toissijaista ja sitä täydentävää. Työvoimapolitiittista aikuiskoulutusta annetaan työttömien ja työttömyysuhan alla olevien työntekijöiden lisäksi puutteellisen ammattitaidon omaaville henkilöille ja työvoimakapeikkojen poistamiseksi.

Ammatillinen aikuiskoulutus ja työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus on erityisen tarpeellista ikääntyville työntekijöille, joiden koulutus on vähäistä tai nykyisen työelämän vaatimuksia vastaamatonta. Ikääntyvien työttömien koulutukselliset puutteet ovat ilmenneet mm. siten, ettei heidän työllisyytensä ole taloudellisen kasvunkaan aikana juuri kohentunut. Työelämän ja -markkinoiden muutokset edellyttävät työntekijöiltä aikaisempaa parempaa koulutusta ja ammattitaidon ylläpitämistä. Elinikäisestä oppimisesta on tullut koulutus- ja työvoimapolitiikan keskeinen tavoite, johon on varattava riittävät resurssit. Viime vuotta koskevan työllisyyskertomuksen mukaan työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen osallistuvien henkilöiden lukumääräistä tavoitetta ei saavutettu johtuen mm. koulutuksen keskihinnan noususta.

Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen vaikuttavuutta arvioidaan selvittämällä, onko henkilö työllistynyt avoimille työmarkkinoille kolmen kuukauden kuluttua koulutuksen päättymisestä. Koulutusta on muutettu ammattiin valmistavaksi ja työelämäläheiseksi, jolloin koulutusta järjestetään työpaikoilla ja työnantajat osallistuvat koulutustarpeiden selvittämiseen, koulutuksen suunnitteluun ja rahoitukseen. Koulutuksen vaikuttavuustavoitetta ei uudistustoimenpiteistä huolimatta saavutettu viime vuonna. Koulutusta on sen johdosta selkeästi räätälöitävä ja kohdennettava koulutettavien ja yritysten tarpeiden mukaiseksi.

Valiokunta esittää,

että opetusministeriön hallinnonalan ammatillisen koulutuksen kehittämisessä otetaan nykyistä enemmän huomioon perinteiset ammattialat ja

että aikuisten ammatillisen lisäkoulutuksen rahoitus säilytetään ainakin kuluva vuoden tasolla, koulutuksen vaikuttavuutta seurataan systemaattisesti ja koulutusta kehitetään saatujen tulosten perusteella.

Alueellinen eriytyminen

Työttömyys on edelleen selvästi alueellisesti jakaantunut. Työvoiman kysyntä kasvoi viime vuonna koko maassa, mutta lähes 80 % työllisyyden lisääntymisestä tapahtui Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen läänien alueella. Maan sisäinen muuttoliike on viime vuosina ollut voimakasta. Muuttoliike on osaltaan nostanut asumiskustannuksia kasvukeskuksissa, erityisesti pääkaupunkiseudulla. Korkeat asumiskustannukset haittaavat työvoiman saatavuutta esimerkiksi palvelualoilla. Työllisyyden alueellisten erojen poistaminen edellyttää, että työllisyysnäkökohdat otetaan huomioon yhteiskuntapolitiikan eri lohkoilla, kuten tietoliikenne-, liikenne- ja asuntopolitiikassa. Liikenneyhteyksien kehittäminen vähentää yritysten ja ihmisten tarvetta keskeyttää pääkaupunkiseudulle.

Yrittäjyyden edistäminen on yksi työllisyyspolitiikan pilareista. Yrittäjyyttä tuetaan sekä kansallisella että EU:n alueohjelmilla. Yrittäjyyden ja etätyön lisääminen kasvukeskusten ulkopuolella ja rakennemuutoksista kärsivillä alueilla ovat keskeisiä keinoja, joilla voidaan vaikuttaa muuttoliikkeeseen ja lisätä pysyvää työllistymistä korkean työttömyyden alueilla. Talousarvioesityksen mukaan työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen, palkkaperusteisen työllistämisen ja ESR:n tavoite 3 -ohjelman määrärahojen jaossa otetaan aiempaa painokkaammin huomioon alueen työmarkkinatilanne. Sen lisäksi, että määrärahoja kohdennetaan alueellisten erojen mukaan, on valiokunnan mielestä myös toimenpiteitä mukautettava vastaamaan alueellisia tarpeita ja olosuhteita. Alueelliset kokeilut mahdollistavat uusien toimintamallien kehittämisen, joista parhaat voidaan ottaa käyttöön muillakin alueilla. Kokeiluihin on suhtauduttu varauksellisesti, koska niiden on epäilty johtavan määrärahojen epätarkoituksenmukaiseen käyttöön, kilpailun vääristymiseen ja työsuhteen ehtojen heikentämiseen. Näiden epäkohtien torjuminen edellyttää, että työministeriö ohjaa, seuraa ja koordinoi kokeiluja. Edellä esitetyn johdosta valiokunta esittää,

että työministeriö ryhtyy välittömästi toimiin alueellisten kokeilujen edistämiseksi.

Myös valtionhallinnon alueellinen keskittyminen on jatkunut. Valtion keskushallinnon henkilötyövuosien määrä on lisääntynyt 1990-luvulla 19 %, kun taas aluehallinnon henkilötyövuosien määrä on samanaikaisesti vähentynyt 18 %. Aluepolitiikassa on arvioitava valtionhallinnon toimintojen alueellista sijoittumista. Samoin koulutus- ja tutkimusyksiköiden sijaintivaihtoehtoja on arvioitava lähtien alueellisista kehitysmahdollisuuksista. Yritysten ja työllisyyden myönteinen kehitys on ollut voimakkainta niissä aluekeskuksissa, joissa on korkeakouluyksikkö. Valiokunta katsoo, että valtionhallinnon toimintojen hajauttaminen voimistaa alueellisten kasvukeskusten kehitysmahdollisuuksia. Tämän vuoksi valtioneuvoston on tulevaisuusselvityksen yhteydessä ryhdyttävä toimenpiteisiin, joilla edistetään maan eri alueiden yhtäläisiä kehitysmahdollisuuksia ja kehitetään valtionhallinnon toimintoja siten, että niiden sijoittumista voidaan monipuolistaa.

Euroopan sosiaalirahaston ohjelmien vaikuttavuus

ESR-ohjelmilla rahoitetaan merkittävässä määrin työttömyyden hoidon toimenpiteitä. Taloudellisesta merkityksestä huolimatta toiminnan tuloksellisuudesta ei ole saatavilla riittävästi kattavaa ja luotettavaa tietoa. Ei ole tietoa siitä, kuinka paljon ohjelmien avulla on syntynyt uusia työpaikkoja ja säilytetty entisiä. Yksittäiset selvitykset osoittavat, että tarve tulosten seurantaan on mitä ilmeisin. Valtiontalouden tarkastusvirasto on havainnut, että maaseudun kehittämishankkeen vaikutusten seurannassa on ollut vakavia puutteita ja työllistävyys alle puolet virallisesti ilmoitetusta. Tämän vuoksi valiokunta esittää,

että ESR-ohjelmien vaikuttavuus selvitetään luotettavasti ja kattavasti.

Lausunto

Lausuntonaan työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunta kunnioittavasti esittää,

että valtiovarainvaliokunta ottaa huomioon, mitä edellä on esitetty.

Helsingissä 11 päivänä lokakuuta 2000

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Jouko Skinnari /sd
vpj. Kari Kantalainen /kok
jäs. Merikukka Forsius /vihr
Tuula Haatainen /sd
Leea Hiltunen /skl
Anne Huotari /vas
Kyösti Karjula /kesk
Risto Kuisma /rem

Esa Lahtela /sd
Jouni Lehtimäki /kok
Petri Neittaanmäki /kesk (osittain)
Lauri Oinonen /kesk
Pirkko Peltomo /sd
Tero Rönni /sd
Raija Vahasalo /kok.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Timo Tuovinen.